

Sygn. akt II CSK 84/14

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 października 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa K. M.
przeciwko M. H. i małoletniej N. H.
o ustalenie ojcostwa,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 30 października 2014 r.,
skargi kasacyjnej pozwanych
od wyroku Sądu Okręgowego w S.
z dnia 27 września 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

K. M. wniósł o ustalenie, że jest ojcem małoletniej N. H., przyznanie mu władzy rodzicielskiej nad córką i nadanie jej nazwiska ojca. Matka małoletniej uznała powództwo w zakresie ustalenia ojcostwa i na rozprawie strony zgodnie oświadczyły, że zgodnie wnoszą o nadanie małoletniej nazwiska matki „H.”

Sąd Rejonowy w S. ustalił, że powód jest ojcem małoletniej N. i nadał jej nazwisko „H.” na podstawie art. 89 § 2 w zw. z § 1 k.r.o.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w S. wskutek apelacji powoda, w której odwołał poprzednio złożone oświadczenie i złożył nowe zgodne z treścią pozwu, zmienił wyrok Sądu Rejonowego w punkcie drugim w ten sposób, że nadał małoletniej N. nazwisko „H. – M.” zamiast nazwiska „H.”

Wskazał, że w świetle art. 89 § 2 w zw. z art. 89 § 1 k.r.o. złożenie przez rodziców dziecka zgodnych oświadczeń co do jego nazwiska jest dla sądu wiążące, natomiast w braku oświadczeń lub w razie ich sprzeczności sąd nadaje dziecku nazwisko według reguł określonych w art. 89 § 1 zd. trzecie k.r.o., a więc przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca. Istotne znaczenie przypisał terminowi, do którego oświadczenia rodziców mogą zostać skutecznie złożone. Podzielił te poglądy doktryny, które wskazują, że zarówno oświadczenie o nazwisku dziecka jak i odwołanie oświadczenia może być złożone do momentu zamknięcia rozprawy apelacyjnej. Jako argumenty przemawiające za tym poglądem przywołał treść art. 316 § 1 k.p.c., który poprzez art. 391 § 1 k.p.c. znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym oraz zasadę dyspozycyjności stron procesu i decydujące znaczenie woli podmiotów w nim uczestniczących. W ocenie Sądu drugiej instancji powód był uprawniony do odwołania złożonego oświadczenia w przedmiocie nazwiska dziecka poprzez złożenie nowego oświadczenia, wywołującego skutki materialnoprawne, do chwili zamknięcia rozprawy apelacyjnej. Dopuszczalności zmiany stanowiska powoda nie wyłączała art. 383 k.p.c. skoro przedmiotem żądania pozwu jest ustalenie ojcostwa, jak również nie pozostawała ona w sprzeczności z art. 207 § 6 w zw. z art. 212 § 1 k.p.c. lub art. 381 k.p.c. Uznał także za bezprzedmiotowe argumenty pozwanej odnoszące się stosunków

pomiędzy stronami, oświadczenie rodzica nie wymaga bowiem uzasadnienia i nie podlega ocenie, a nadanie dziecku nazwiska wskazującego na jego pochodzenie, nie może być uznane za sprzeczne z dobrem dziecka. W rezultacie przyjął, że skoro strony nie złożyły zgodnych oświadczeń co do nazwiska dziecka, małoletnia powinna nosić, zgodnie z art. 89 § 2 w zw. z art. 89 § 1 zd. trzecie k.r.o., nazwisko składające się z nazwiska matki i dołączonego do niego nazwiska ojca.

W skardze kasacyjnej pozwane wniosły o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie apelacji, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu. W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego skarżące zarzuciły błędną wykładnię art. 89 § 1 i 2 k.r.o. polegającą na przyjęciu, że nie została spełniona przesłanka uprawniająca do nadania małoletniej nazwiska matki, podczas gdy strony złożyły na rozprawie zgodne oświadczenie w tym zakresie. Naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na wynik sprawy upatrywały natomiast w naruszeniu art. 213 § 2 k.p.c. wskutek przyjęcia, że oświadczenie w przedmiocie nazwiska dziecka może być odwołane do czasu zamknięcia rozprawy, mimo że jego złożenie stanowi uznanie powództwa, a powód nie powołał żadnych okoliczności świadczących o zaistnieniu wad oświadczenia woli.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie dopuszczalności odwołania wniosku (obecnie oświadczenia) w przedmiocie nazwiska dziecka było analizowane przez Sąd Najwyższy jedynie w orzeczeniu z dnia 6 czerwca 1954 r., I C 606/54 (OSN z 1954 r., nr 4, poz. 97), w którym wyrażony został pogląd, że jest ono dopuszczalne, natomiast po wejściu w życie kodeksu cywilnego zagadnienie to nie było przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. Do zbliżonego zagadnienia odniósł się Sąd Najwyższy w uchwałach z dnia 25 października 2006 r., III CZP 87/06, OSN z 2007 r., nr 9, poz. 126 i z dnia 14 listopada 2006 r., III CZP 105/06, OSN z 2007 r., nr 9, poz. 129, w których rozważał charakter oświadczeń stron o wyrażeniu zgody na rozwód bez orzekania o winie w aspekcie możliwości ich odwołania w postępowaniu apelacyjnym i wyraził, powszechnie akceptowany pogląd, o dopuszczalności jego odwołania zarówno

w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jak i w postępowaniu odwoławczym.

Dokonując wykładni art. 89 § 1 i 2 k.r.o. wskazać trzeba, że nazwisko dziecka, jako jeden z elementów jego stanu cywilnego, jest nim determinowane w tym znaczeniu, że w zależności od zdarzenia prawnego, które ten stan kreuje (pochodzenie od męża matki, ustalenie ojcostwa, nieznanie ojcostwo), przepisy prawa rodzinnego określają zasady jego nadania. W wypadku sądowego ustalenia ojcostwa wiążące dla sądu jest złożenie przez rodziców dziecka zgodnych oświadczeń w tym przedmiocie, natomiast w braku lub sprzeczności oświadczeń sąd nadaje dziecku nazwisko matki połączone z nazwiskiem ojca (art. 89 § 2 w zw. z § 1 k.r.o.). O ile oświadczenie o uznaniu dziecka stanowi zdarzenie prawotwórcze, bo tworzy nowy stan cywilny dziecka, o tyle oświadczenie co do jego nazwiska nie nosi takiego charakteru – nie wpływa na powstanie stanu cywilnego a jedynie może kształtować jego element w zakresie nazwiska w wypadku złożenia zgodnych oświadczeń. Nie wywiera natomiast takiego skutku prawnego złożenie oświadczeń sprzecznych albo nie złożenie ich w ogóle, bo zastosowanie ma wówczas uregulowanie ustawowe (art. 89 § 3 w zw. z § 1 k.p.c.).

Oświadczenie o uznaniu dziecka stanowi jednostronną czynność prawną z zakresu prawa rodzinnego o mieszanym charakterze oświadczenia woli i wiedzy. Zgodne oświadczenie każdego z rodziców w przedmiocie nazwiska dziecka, aczkolwiek musi być złożone jednocześnie z oświadczeniem o uznaniu, nie stanowi jego elementu a należy je zakwalifikować jako odrębne oświadczenie o charakterze procesowym, które wywiera skutki materialnoprawne, ale w tym znaczeniu, że stanowią one zgodny wyraz woli stron co do zastosowania przez sąd art. 89 § 2 w zw. z § 1 zd. 1 k.r.o. W przypadku sądowego ustalenia ojcostwa składane jest w toku procesu przed sądem, a więc zachodzi pytanie, czy w razie złożenia zgodnych oświadczeń przed sądem pierwszej instancji dopuszczalne jest odwołanie oświadczenia przez jednego z rodziców i złożenie oświadczenia innej treści w postępowaniu apelacyjnym. Zasada dyspozycyjności przesądza, że decydujące znaczenie dla wszczęcia, kontynuowania postępowania oraz dokonywania i odwoływania czynności procesowych ma wola stron. Regułą w postępowaniu cywilnym jest także fakultatywność i odwozalność czynności

procesowych i procesowych oświadczeń woli, chociaż nie znalazła ona normatywnego wyrazu w przepisach postępowania cywilnego. Odwołanie oznacza upadek wszystkich skutków tej czynności (oświadczenia) z chwilą odwołania, chyba że przepis ustawy określa inny moment. W doktrynie wskazuje się, że przyczynę odwołania takich oświadczeń mogą stanowić zarówno jego wady, jak i inne przyczyny następcze związane z okolicznościami zewnętrznymi, przy czym nie wyklucza się powołania się na tzw. wady procesowe oświadczeń woli takie jak błąd, podstęp czy przymus psychiczny. Nie oznacza to jednak stosowania przepisów kodeksu cywilnego dotyczących uchylenia się od skutków oświadczenia woli - mają one bowiem zastosowanie do czynności cywilnoprawnych a nie do czynności procesowych. Ustawodawca w art. 89 § 1 i 2 k.r.o. nie odwołuje się do pojęcia „oświadczenia woli” a określa czynność dokonywaną przez rodziców jako „oświadczenie”, co nakazuje przyjąć kwalifikację jako oświadczenia procesowego o skutkach ograniczonych do zastosowania przez sąd art. 89 § 2 w zw. z § 1 zd. 1 k.r.o., natomiast nie wywierającego dalszych skutków w sferze prawa materialnego zarówno w odniesieniu do rodziców, jak i dziecka.

Nie jest również uzasadnione odwoływanie się do charakteru i zasad dotyczących oświadczenia o cofnięciu pozwu, lub uznaniu powództwa które są procesowymi czynnościami dyspozytywnymi podlegającymi kontroli sądu (art. 203 § 4 i 213 § 2 k.p.c.) i które wywołują skutki materialnoprawne bezpośrednio odnoszące się do podstawy faktycznej i prawnej żądania. Odwołanie zgodnego oświadczenia w przedmiocie nazwiska dziecka nie nosi takiego charakteru a nadto nie dotyczy żądania pozwu, którego treścią jest ustalenie ojcostwa. Orzeczenie o nazwisku dziecka wynika z zasady integralności wyroku ustalającego ojcostwo, sąd bowiem orzeka o wszystkich elementach stanu cywilnego dziecka, do których zalicza się także jego nazwisko, niezależnie od tego, czy w treści pozwu zostało zamieszczone oświadczenie lub strony złożyły je w toku postępowania. Wyrażenie zgody przez jednego z rodziców na nadanie nazwiska drugiego nie oznacza, że zrezygnował on z ochrony prawnej i kontynuacji wszczętego postępowania. W sprawie niniejszej tym bardziej jest to widoczne, że w pozwie powód wniósł o nadanie dziecku jego nazwiska i odwołując złożone na rozprawie oświadczenie o zgodzie na nadanie nazwiska matki, powrócił do pierwotnego stanowiska

procesowego. Z powyższych przyczyn nie ma podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 213 § 2 k.p.c.

W doktrynie nie ma również wątpliwości, że model apelacji pełnej, zakładający rozpoznanie sprawy *ab novo* przez sąd drugiej instancji pod względem faktycznym i prawnym, umożliwia obojgu rodzicom złożenie zgodnych oświadczeń woli w przedmiocie nazwiska dziecka w toku postępowania apelacyjnego, jeżeli takich oświadczeń strony nie złożyły przed sądem pierwszej instancji albo jednemu z rodziców odwołanie oświadczenia niezgodnego z oświadczeniem drugiego z rodziców i złożenie oświadczenia zgodnego. Brak zatem racjonalnych argumentów dla stanowiska zakazującego zmiany oświadczenia zgodnego na niezgodne ze stanowiskiem drugiego z rodziców. Zasada aktualności orzeczenia (art. 316 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.) nakazuje sądowi apelacyjnemu, rozpoznającemu sprawę merytorycznie, wzięcie pod uwagę stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy a więc również tych oświadczeń stron, które nie naruszają zakazu wynikającego z art. 383 k.p.c. Cofnięcie oświadczenia w przedmiocie nazwiska dziecka i złożenie oświadczenia o innej treści w postępowaniu apelacyjnym, czyli zmiana treści oświadczenia, nie zmienia przedmiotu procesu w stosunku do jego przedmiotu przed sądem pierwszej instancji. W konsekwencji przyjąć należy, że rodzic, który może w sposób niesformalizowany i bez uzasadnienia złożyć oświadczenie co do nazwiska dziecka zgodne z oświadczeniem drugiego rodzica, może również zmienić treść tego oświadczenia na oświadczenie niezgodne zarówno przed sądem pierwszej, jak i przed sądem drugiej instancji do chwili zamknięcia rozprawy przez sąd odwoławczy. W sprawie o ustalenie ojcostwa dopuszczalne jest cofnięcie w postępowaniu apelacyjnym oświadczenia w przedmiocie nazwiska dziecka (art. 89 § 2 w zw. z § 1 k.r.o.).

Z tych względów, wobec bezzasadności zarzutu naruszenia art. 89 § 1 i 2 k.r.o., orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

